

Тюхтій М.П., д.е.н., професор
Запорізька державна інженерна академія
Голомб В.В., к.е.н., доцент
Запорізька державна інженерна академія
Федорова А.С., магістрант
Запорізька державна інженерна академія

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Тюхтій М.П., Голомб В.В., Федорова А.С. Особливості розвитку малого бізнесу у сільській місцевості. У статті розглянуто особливості розвитку малого бізнесу на селі. Описано основні проблеми розвитку підприємництва на сільських територіях. Розглянуто специфіку ведення бізнесу на сільській території. Розроблено рекомендації щодо ефективного подолання наявних проблем розвитку малого бізнесу на селі.

Ключові слова: мале підприємництво, сільський розвиток, диверсифікація, фермерське господарство, аграрний сектор.

Тюхтий М.П., Голомб В.В., Фёдорова А.С. Особенности развития малого бизнеса в сельской местности. В статье рассмотрены особенности развития малого бизнеса в селе. Описаны основные проблемы развития предпринимательства на сельских территориях. Рассмотрена специфика ведения бизнеса на сельской территории. Разработаны рекомендации по эффективному преодолению существующих проблем развития малого бизнеса на селе.

Ключевые слова: малое предпринимательство, сельское развитие, диверсификация, фермерское хозяйство, аграрный сектор.

Tiukhtii M.P., Holomb V.V., Fedorova A.S. Features of small business development in the countryside. The article deals with the features of small business development in the countryside. The main problems of entrepreneurship development in rural areas are described. The specifics of doing business in the countryside are considered. Recommendations for effectively overcoming the existing problems of small business development in the village are developed.

Key words: small business, rural development, diversification, farm, agricultural sector.

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні спостерігається занепад сільських територій. Основними факторами, що перешкоджають розвитку українського села, є бідність місцевих жителів, безробіття та значні міграційні процеси. Через брак робочих місць та низьку заробітну плату більшість активної та працездатної молоді виїздить до міста чи іншої країни у пошуках роботи. Тому питання розвитку малого підприємництва на сільських територіях є актуальним, бо вирішує такі проблеми села, як безробіття, відплив молоді до міст, а також інші соціально-економічні проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем розвитку малого бізнесу на селі присвячено чимало робіт таких вітчизняних вчених, як, зокрема, В.В. Зіновчук, З.С. Варналій, І.В. Ляшенко, М.Й. Малік, С.І. Дем'яненко, С.К. Реверчук. Дослідження окремих аспектів розвитку малого бізнесу на селі у зарубіжній науці висвітлено у працях Б. Даллаго, А. Сміга, Д. Марклея, Р. Кантільйона та інших вчених.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей становлення і розвитку малого бізнесу на селі, розроблення рекомендацій щодо ефективного подолання наявних проблем.

Виклад основних результатів. Малий бізнес відіграє дуже важливу роль в соціально-економічному розвитку держави, адже в кризових умовах без державної підтримки здатен створювати робочі місця, формувати конкурентне середовище, забезпечувати структурну перебудову економіки.

Визначення малого підприємництва в Україні наведено в Господарському кодексі. Згідно зі статтею 55.3 ГК України мале підприємництво – це підприємства, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суми, еквівалентної 10 мільйонам євро, яка визначена за середньорічним курсом Національного банку України [1].

Українські науковці погоджуються з тим, що мале підприємництво на селі можна визначити як сектор регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм і форм власності дрібнотоварного виробництва, що здійснюють самостійну, інноваційну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою отримання економічного й соціального ефекту [2].

Розвиток малого бізнесу на селі залежить також від сільського розвитку та наявної матеріально-технічної і ресурсної бази села. Адже більшість сіл України має низький рівень технічної озброєності та відсутність оновлення матеріально-технічної бази, а наявні природні ресурси використовуються не по призначенню або ж не на повну потужність.

Малий бізнес на селі розвивається в двох напрямках, а саме сільськогосподарському та несільськогосподарському спрямуванні [6, с. 31]. Нині провідним є саме сільськогосподарське підприємництво. Зазвичай на селі поширеними суб'єктами малого підприємництва є особисті селянські господарства (ОСГ) та фермерські господарства (ФГ), фізичні особи-підприємці та товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ).

Згідно з даними Головного управління статистики у Запорізькій області станом на 1 січня 2017 року зареєстровано 2 324 ФГ, що на 2 господарства більше, ніж на кінець 2016 року; кількість ТОВ на 1 січня 2017 року становила 19 741 одиницю, що на 224 товариства більше, ніж в кінці 2016 року, причому виявляється чітка тенденція до збільшення кількості ТОВ в області протягом 2016–2017 років (станом на 1 квітня 2016 року нараховувалося 18 906 ТОВ, на 1 жовтня 2016 року – 19 517 ТОВ, на 1 січня 2017 року – 19 741 ТОВ). Також зареєстровані 33 сільськогосподарські виробничі кооперативи та 23 обслуговуючі кооперативи [7].

Довгий час в Україні малий бізнес на селі був зосереджений в аграрній сфері, але зараз більшість підприємців диверсифікується у несільськогосподарські види діяльності. Провівши аналіз перспективних та чинних напрямів диверсифікації сільського підприємництва, можемо виділити пріоритетні види розвитку малого бізнесу на селі: екологічний туризм, придорожній сервіс, розведення риби, бджільництво, переробка молока, тваринництво, органічне виробництво, хлібопечення, контактні зоопарки, створення ягідників, вирощування лікарських трав, створення малих обслуговуючих виробництв на селі тощо. Отже, можна стверджувати, що для розвитку підприємства на селі наявні не малі можливості, а кожен підприємець може вибрати свою нішу.

Крім того, необхідно наголосити на тому, що ведення підприємницької діяльності у місті значно відрізняється від ведення бізнесу на селі. Можна виокремити такі особливості підприємницької діяльності на селі:

- більшість видів діяльності у сільській місцевості не спрямована на отримання великих прибутків;
- значна частка підприємців займається обробком землі та вирощуванням сільськогосподарської продукції для власного споживання та на продаж;
- через віддаленість населених пунктів один від одного та відсутність розвиненої транспортної інфраструктури доцільним є ведення сімейного бізнесу;
- через сезонність робіт існує проблема диверсифікації видів діяльності селян [3].

Що стосується ведення бізнесу в місті, то малі підприємства в місті мають більшу споживчу аудиторію та ширшу сферу діяльності, з ними охочіше укладають контракти та договори; вони є більш активними учасниками різноманітних програм розвитку малого бізнесу, але водночас малий бізнес в місті має велику конкуренцію.

Малі підприємства на селі характеризуються стихійним виробництвом, сезонністю, складністю виробничого циклу, великою залежністю від природних та економічних факторів, застарілою матеріально-технічною базою тощо [4, с. 333].

До переваг малого підприємництва на селі можна віднести малі експлуатаційні витрати; більший контроль за процесом виробництва; можливість займатися немасштабним виробництвом (садівництво, виноградарство, бджільництво тощо); мобільність, гнучкість і оперативність у діях і рішеннях; відсутність великих конкурентів тощо [4, с. 333].

Серед недоліків ведення малого бізнесу на селі виділяють фінансові труднощі, низький рівень спеціалізації менеджерів, підвищену чутливість до економічних змін, невпевненість партнерів під час укладання контрактів, звужену сферу діяльності, неналагоджену транспортну інфраструктуру та віддаленість сіл від міста, невисокі доходи споживачів (клієнтів) тощо.

На шляху становлення і розвитку сільського підприємництва постає ціла низка проблем та бар'єрів, серед яких слід назвати недостатню державну фінансово-кредитну підтримку малих підприємств; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу; вплив молоді та кваліфікованих спеціалістів із села до міста тощо [5].

Зазначені особливості розвитку малого бізнесу на сільських територіях вимагають від держави створення стабільного та сприятливого середовища для ведення ефективної підприємницької діяльності. Для цього важливо і надалі здійснювати політику дерегуляції, яка передбачає відміну надмірних регуляторних обмежень, скасування застарілих систем сертифікації, моніторингу та інших обмежень для малого бізнесу [8].

Для ефективного розвитку малого бізнесу на селі і загалом в Україні треба сформувати політику, в яку будуть покладені принципи “Small Business Act for Europe” (SBA) [10]. SBA – це засадничий документ ЄС, який визначає принципи розвитку МСП і включає в себе 10 основних принципів.

На превеликий жаль, бути фермером в Україні не настільки престижно, як за кордоном. Тому робляться перші кроки до формування позитивного іміджу фермера в Україні для подолання міграції робочої сили із села в місто і за кордон. Нині Уряд завершує роботу над програмою підтримки фермерства, яка буде реалізована в 2018 році. За цією програмою планується виділити 1 млрд. грн. на

підтримку невеликих фермерських господарств на селі для того, щоб розвивати нові види сільськогосподарської діяльності. Про необхідність та актуальність подібних програм свідчать і статистичні дані: в середньому по країні на 1 000 осіб припадають 43,5 підприємств та 2,5 ферми на 1 000 сільських жителів [9]. Наведена статистика свідчить і про нерівномірність підприємницької активності на сільських територіях.

На місцевому рівні важливо створювати умови для стабільного розвитку підприємництва та реалізації їх продукції. Для цього органи місцевого та районного самоврядування мають вживати таких заходів:

- розроблення рекомендацій з адаптації державної політики підтримки малого підприємництва до потреб села;
- організація і проведення семінарів із проблем підприємництва на селі;
- підвищення кваліфікації працівників сільських підприємств;
- організація в селах фермерських асоціацій чи клубів;
- організація і проведення консультацій юридичного й економічного характеру для місцевих підприємств та тих, хто має намір зайнятися малим бізнесом тощо.

Для ефективної комунікації підприємств з органами влади і потенційними клієнтами (покупцями) необхідно створювати інтернет-портали і бази даних. Інтернет-портал повинен наповнюватися новинами, тлумаченнями щодо змін у законодавстві, навчальними матеріалами, інформацією про різноманітні конкурси та гранти для малих підприємств [10].

Бази даних будуть покликані систематизувати всю наявну інформацію про підприємця (адреса, телефон, керівник, електронна пошта тощо), де встановлюватиметься безпосередній контакт між продавцем та покупцем чи потенційним інвесто-

ром. Подібна база даних вже існує; йдеться про безкоштовну базу аграріїв України vostok-agro.com, де зібрані контакти українських аграріїв. На сайті також можна розмістити свою рекламу чи подати оголошення про продаж або купівлю матеріалів, обладнання тощо [11].

Також для розвитку малих підприємств на селі треба створювати селянські спілки, сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства та інші форми підприємництва. Для активізації ролі підприємств в соціально-економічному зростанні та подоланні наявних проблем на селі (безробіття, низький рівень життя, відсутність кваліфікованих спеціалістів тощо) необхідно створювати громадські об'єднання підприємств.

Висновки. Розвиток малого бізнесу на селі – це запорука відродження сільської місцевості та покращення рівня життя сільських мешканців. Мале підприємство на селі відіграє дуже важливу роль в розвитку села та подоланні соціально-економічних проблем. Воно буде ініціювати створення нових підприємств, нових робочих місць, підвищення ролі села і поступово стимулюватиме структурну перебудову економіки держави. Але для активізації раніше названих перспектив необхідно розвивати інфраструктуру малого підприємництва та розробити законодавчу базу, яка б відповідала особливостям кожного регіону.

Важливо розширити підтримку підприємницьких ініціатив, створювати фонди та консультаційні центри для малого бізнесу, надавати всебічну юридичну та фінансову допомогу тощо.

Загалом ефективність функціонування та розвиток малого бізнесу на селі залежить від взаємодії та налагодженості контактів між органами місцевої влади та підприємцями, від фінансової та організаційної підтримки з боку держави та місцевих органів влади.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України від 16 березня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Матусова О.М. Розвиток малого підприємництва на селі в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. екон. наук / О.М. Матусова. – Х., 2008. – 20 с.
3. Сільське підприємництво: пропозиції щодо доповнень Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://urdn.org/proprozytsii-rozvytku-msp-2020>.
4. Коробка С.В. Мале підприємництво як фактор стимулювання розвитку сільських територій / С.В. Коробка // Глобальні та економічні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 332–335.
5. Кужда Т.І. Фактори успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні / Т.І. Кужда, О.А. Сороківська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/18588>.
6. Рарок О.В. Розвиток малого підприємництва на селі / О.В. Рарок // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 31–39.
7. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php?Itemid=333&option=com_dmarchive&view=archive&filterCategory=38&page=1.
8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=112a480c-9492-4736-99ed-b0f3b1152c27&title=SpriiatliviUmoviDliaBiznesu>.
9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/node/24305>.
10. Біла книга. Політика розвитку МСП в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/working_papers_sme?pid=5015.
11. База аграріїв України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vostok-agro.com>.